

hovedmodstandere ikke mere har den altdominerende indflydelse, de fik efter Grundtvigs død. – Grundtvigs tanker er i dag mere aktuelle, end dengang han selv var en gammel mand. Og Holger Kjærs bog for så vidt mere aktuel end han selv synes at vide af.

Lad dette være sagt som en anbefaling! – Men som en slutbemærkning må det tilføjes, at den lille bog også indeholder nogle bemærkninger om Kaj Thanings disputats »Menneske først –«, der forekommer nærværende anmelder træffende uden at fratage Thaning det mindste af æren for det kæmpemæssige arbejde, han har udført. I den »sækularisering«, Grundtvig ifølge Thaning gennemførte fra og med 1832, var det mosaisk-kristelige menneskesyn uden videre forudsat. Til karakteriseringen af dette menneskesyn og til debatten om dets stilling i europæisk åndsliv er Holger Kjærs bog et værdifuldt bidrag.

William Michelsen

Ebbe Kløvedal Reich: Frederik. En folkebog om N. F. S. Grundtvigs tid og liv. Gyldendal 1972.

I indledningen til sin store bog *Frederik* – »en folkebog om N. F. S. Grundtvigs tid og liv«, lægger Ebbe Kløvedal Reich allerede fra starten afstand mellem sig og videnskaben.

Han hævder, at helt op til vore dage har præster, professorer, psykiatere og litterater – »og hvad vores folkeånds kapitalister ellers kalder sig« – holdt sammen om at erklære, at Grundtvig led af en tilbagevendende manio-depressiv til psykose grænsende neurose: »Intet større værk, jeg har læst om ham, giver for alvor anden besked«.

Nu er det temmelig begrænset, hvad forfatteren synes at have læst af moderne videnskabelige fremstillinger. Han har dog læst Thanings store disputats og hans nyeste Grundtvig-bog »For menneskelivets skyld«, og ligeledes Hal Kochs Grundtvigbog fra besættelsestiden – hvor for øvrigt Hjalmar Helwegs billede af Grundtvigs sindssygdom anfægtes –, og P. G. Lindhardts lille bog om Grundtvig. De større førstehåndsundersøgelser med undtagelse af Thanings disputats synes han at være gået udenom.

Derimod holder han sig ret kraftigt til Frederik Rønnings nu meget forældede, store og for sin tid fortjenstfulde biografi, ligesom han øser af Thyra Jensens bøger om Constance Leth og kvinderne i Grundtvigs liv.

Begge disse forfattere var populære skribenter, folkelige fortællere. Rønning var ikke uden videnskabelig skoling, men nærere som god grundtvigianer frygt for det døde bogstav. En fremstilling af Grundtvigs liv måtte derfor ikke blive en fremstilling med anmærkninger, paragraffer og et mylder af kildehenvisninger, men en levende skildring, som var præget af det levende ord, egnet til højtlesning i de tusind hjem. Derfor tenderer flere af afsnittene i hans bog i retning af det skønlitterære, noget i retning af romankapitler.

Det gjaldt i endnu højere grad Thyra Jensens bøger, navnlig bogen om Constance Leth, der byggede på et stort af hende samlet skriftligt kildemateriale, men inden hendes bog var trykt, brændte hendes manuskript og hele kildematerialet, således at den form i hvilken bogen kom til at fremstå, var en frugt af hendes hukommelse og gav hende frie hænder til at forme skildrin-

gen, der især koncentrerer sig om forholdet til Grundtvig under hans ophold som huslærer for Constances søn Karl på herregården Egeløkke på Langeland.

Jeg kan ikke frigøre mig for den tanke, at Ebbe Reich's fremstilling af Grundtvig har en vis lighed med stilen og fortællemåden i Thyra Jensens værker. Om han selv vil erkende det, er straks et andet spørgsmål.

Man kunne også sammenligne hans bog med en stor række af de biografier, som florerede i 1930-erne og specielt havde engelske forfattere, der f. eks. skildrede Nelson og hans elskerinde – Lady Hamilton –, eller bøger om Henrik den 8. og hans mange koner etc. Også en sær og lidt farlig blanding af tilsyneladende objektiv historieskrivning og fantasifuld romandigtning.

Man kunne jo forsøge at se Reichs bog som et selvstændigt bidrag til en romangenre, der flourer netop i vor tid: den såkaldte dokumentariske roman. Herfor taler bl. a. bogens fortræffelige billedstof, som i øvrigt er redigeret af en mand ved navn Ole Kragh. Han (og forfatteren?) har virkelig gravet en række, for en stor del ukendte, billeder af tidens hændelser frem, hvilket i sig selv er et dokumentarisk materiale. Endnu nærmere ved genren ligger gengivelserne af plakater, opråb, udsnit af avisartikler m. m. Faren ved disse dokumentariske indslag er, at læseren fristes til at tro, at hele bogen er ligeså pålidelig som disse objektive elementer. Det er den ikke.

Man kunne samlet om bogen sige, som det er sagt i det berømte lille digt om Hans, der havde været udenlands: »at skønt en del af det var sandt, er der dog megen løgn iblandt«.

Det gælder ikke blot en række rene sjuskefejl, som når Frederik den 7. gøres til søn af Christian den 8. og Caroline Amalie. De havde som bekendt ingen børn. Han var søn af Christian den 8. og dennes første gemalinde, Charlotte Frederikke. Det er heller ikke heldigt, når han under sin omtale af Treårskrigen nævner, at Grundtvigs sønner var indkaldt til militærtjeneste. Sandheden er, at de havde meldt sig frivilligt og hurtigt avancerede til officersrang. Eller når han hævder, at dampskibet Christian VIII, som førte Grundtvig og de københavnske deltagere til det berømte møde på Skamlingsbanken, var identisk med linjeskibet af samme navn, som sprang i luften i Eckernförde fjord under den miserable affære i 1849.

Bogen rummer mange urigtigheder af lignende karakter, hvoraf nogle i sig selv kan være forholdsvis ligegyldige, men som i hvert fald ikke skaber tryghed med hensyn til bogens pålidelighed.

Nu skal det i øvrigt siges, at bogen har et videre sigte end at give en skildring af Grundtvigs liv og levned. Man kan i første række sige, at den er et indlæg i kampen mod dansk tilslutning til Fællesmarkedet og derfor ser med stor sympati på digterens nationale forkyndelse. Det er også en bog, der tager Grundtvig til indtægt for moderne revolutionære bevægelser. Det hedder i første forord om Grundtvigs kamp: »Det er fællesskabets kamp mod præsteskabet, modersmålets kamp mod magistersproget, troens kamp mod den selvopgivende videnskabelighed, kærlighedens kamp mod den enkeltes frygt, således som den føres for øjnene af os hver eneste dag. Det er en kamp til undsætning for dem, der er bukket under, og som nu findes i Statshospitalernes journaler, i fængsels-, selvmords- og narkotikastatistikkerne«.

Det hedder endvidere, at Grundtvig med sikkert instinkt udpegede bødlerne

ved denne usynlige klassekamp: »De kønsforskrækkede, bogstavtro, fornuftshovmodige, bjergsomme og ualvorlige mandfolk, som havde tiltvunget sig magten over folkets følelsesliv«, og til slut de chokerende ord: »Jeg tror, at det, som Grundtvigs og troens fjender kalder »sindssyge«, var de afgørende øjeblikke i kampen, og jeg tror, at de rummer et budskab til os om en indre revolution, om en erfaring som vi kan bruge til at føre hans værk videre: Kampen mod skellene og grænserne«.

Sagt med andre ord: Grundtvig kan ifølge Reich bruges som et kraftigt virkende middel i den revolutionære klassekamp.

I det tredje forord, kaldet Landet, hedder det: »Kærligheden til slægt og sprog trues i dag akut af grådige pengemænd og imperiebyggere, for hvem andre mennesker ikke er slægtninge, men slaver, og som ikke taler levende ord. Vores politiske lederskab har vist sig ganske forsvarsløst over for denne trussel. Det overgiver os godvilligt og under fanfarer til et politisk og økonomisk kartel, hvis mål i tilværelsen er ligeså primitivt erobrende som det, vi danske hyldede i vores sorgløse og farverige lømmelalder som vikinger. Fællesmarkedet og hele den nordvestlige kapitalistiske sammensværgelse har til formål at forpeste folkeslagene med en stereotyp internationalisme, et verdensomspændende net af pseudo-magthaverroller, baseret på en absurd tro på penge og blind vækst, styret i det skjulte af det teknologiske og økonomiske præsteskab«.

Ebbe Reich hævder, at det kun »er i kapitalisternes og imperialisternes verden, at internationalismen og kærligheden til folkeslægt og sprog udelukker hinanden. Amerikanernes krig mod Vietnam er international. Vietnamesernes krig mod amerikanerne er en kamp for slægt og sprog. National kalder de den«.

Ud fra den således aflagte trosbekendelse finder forfatteren det nødvendigt, at »Grundtvigs måde at være dansk på, og hans mening om, hvad det vil sige at have ansvar for præcis dette sprog, præcis dette land og præcis dette folks historie, bringes i erindring, før vores salgsgale politikere formøbler den sidste rest af os«.

Hvis disse motiverende tendenser havde præget hele bogen, ville jeg være tilbøjelig til at tro, at den var blevet ulæselig, selv om jeg gerne vil indrømme, at der er momenter i disse aspekter, som nok fortjente nærmere overvejelser, men bogen har to andre forord. Det ene hedder *Sangen* og er en hyldest til salmedigteren og fædrelandsskjalden Grundtvig. Det andet hedder *Troen*, og om denne skriver Ebbe Reich, at han *sidst* og *egentlig* skriver om Grundtvig, fordi han var fast i troen på en måde, som både oprører og tiltrækker ham. Han hævder, at Gud er fremmed for det moderne samfund . . . »det har altfor travlt med et eller andet, som ser ud til at gå ad helvede til. Grundtvigs røst lød for mig som en røst af en der råber i ørkenen. Den fik mig til at lytte, undres, tvivle, tro og ane. Sådan som livet gør, når det viser sig større, end vi vidste af«.

Det er tankerne fra forordene om *Sangen* og *Troen* som bevirker, at bogen hverken bliver en ensidigt glorificerende helgenbiografi eller lutter fri roman-digtning. Bag al udenomssnakken (herunder indslag af astrologisk mysticisme) kommer en levende Grundtvig-skikkelse glimtvis til syne.

Forfatteren hverken lover at give – eller giver – et *helt* billede af åndskampen, men han følger sin helts levned i store træk – fra vuggen til graven – med vægt på markante faser i Grundtvigs liv. Og hans kendskab til emnet er ikke ringe.

Det er ganske raffineret – omend lidt forskruet – at forfatteren opbygger sin bog i *syv* hovedafsnit, svarende til de syv menigheder i Johannes' Åbenbaring, den Grundtvig i sit syn på menneskelivet og dets historie tillagde så megen vægt. Kapitlernes titelblade kommer derved til at fremtræde som en sær, men fascinerende blanding af gamle Grundtvig og unge Kløvedal.

Til en moderne roman hører erotik, og der var som bekendt mange kvinder i Grundtvigs liv. Foruden moderen og de 3 hustruer, navne som Constance Leth, dronning Caroline Amalie (Reich er nærvædt at hævde, at der bestod et meget intimt forhold dem imellem!), Clara Bolton, Luise Hennings.

Den interessanteste af disse var Mrs. Clara Bolton, som Grundtvig traf i et party i London – og aldrig siden. Han betoges stærkt af den smukke society-dame, der synes at have forløst skjaldens friere syn på kvinden som medmenneske og inspirator og hans nye bekendelse til arven fra Hellas.

Hendes engelske eftermæle var længe lidt blakket. Man har placeret hende som den unge Benjamin Disraëlis vragede og intrigante elskerinde. I de seneste Disraëlibiografier er der tilløb til en forsigtig revision af hendes omdømme. Det siges bl. a. tydeligt, at man savner bevis for, at der har bestået et elskovsforhold mellem hende og den senere berømte statsmand. En samling – desværre uudgivne – breve er præget af en exalteret begejstring for Disraëli, men synes først og fremmest at tegne billedet af en kvinde, der sætter sin lid til, at adressaten i sin politiske gerning vil søge at kæmpe for høje idealer og til menneskehedens gavn. En inspirator, en muse, om man vil. Som sådan kom hun også til at stå for Grundtvig. Endnu 15 år efter deres lange samtale i Mr. Heatons' hjem, skrev han det smukke digt *Clara* hvori det hedder:

men hvergang jeg Harpen slaar
svævende hun for mig staar.

Skønt vi har Grundtvigs ord for, at de aldrig siden mødtes – hun døde ret få år efter deres møde (i Frankrig) – benytter Ebbe Reich episoden til udformning af et stort erotisk afsnit efter nutidens konventionelle mønster, ligesom han også andre steder i bogen røber trang til at præsentere sine læsere for Grundtvig på Sengekanten. Det sker utvivlsomt i den gode hensigt at gøre Grundtvig så menneskelig som mulig og acceptabel for en nutid, der finder sexuel resignation latterlig og naturstridig. Men det fortegner billedet af Grundtvig – gør det »uhistorisk«.

Clara Bolton-afsnittet i Ebbe Kløvedal Reichs bog er langt fra det eneste frit digtede romanindslag i bogen, men det frækkeste. Andre steder lykkes det bedre for forfatteren at forene digt og virkelighed, f. ex. i skildringen af et møde mellem Grundtvig og Kierkegaard på Nørregade i København, som danner optakten til en ret rammende præsentation af disse det 19. århundredes to største danske åndspersonligheder.

Bogen er stort set velskreven, til tider meget fornøjelig i kraft af respektløse domme og uortodokse påstande, til andre tider ret så bevægende, når forfatterens engagement appellerer til de poetiske kræfter, der rummes i hans følsomme indre.

Nogen egentlig »folkebog« kan *Frederik* næppe blive, dertil er den både for diffus i opbygningen og underfundigt distancerende. Ejheller er det bogen om Grundtvig og vor tid. Men det har med rette vakt opmærksomhed, at en ung venstreorienteret forfatter, i 100 året for Grundtvigs død, har søgt at give sit folk et værk om skjalden, salmisten og »profeten«, en bog som trods ensidighed og politiske bihensigter vidner om, at N. F. S. Grundtvig fremdeles har noget at sige sine landsmænd, de gamle som de unge.

Gustav Albeck